

DE PUIGMAL Á CAP DE CREUS

NOTAS D' EXCURSIONS Y APUNTACIONES OROGRÁFICAS, TOPOGRÁFICAS
É HISTÓRICAS SOBRE NOSTRA FRONTERA PIRENÁICA CATALANA.

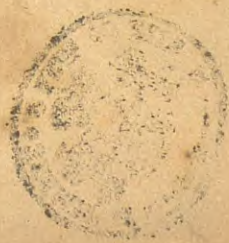
(Acabament)

ROSEGUIRÉ, donchs. Lo ditxo català *fer alimarias* te abuy dia pera nosaltres rossellonesos un sentit figurat molt apartat del sentit primitiu. No es necessari pera lo mot *alimara* recorre á Covarrubias. Es explicat per tots los diccionaris espanyols. Pero aquell antich autor hauria tingut ben poca autoritat si hagués comés los dos barbarismes que li atribuheix son mal aventurat copiadore. Mr. Henry, per tant que digui, en la frase de 'l historiador romá, no 's tracta no mes que de guaytas. Donchs ja que 's vol batre á cops de diccionaris, comensaré per tirarli Lacavalleria, Torra, Nebrija y además Belvitges y Juglá, los quals traduheixen *alimarias* per *nocturni ignes*, y no per *signa fumodata*; y aquells focs nocturnos son las iluminacions que 's fan en las festas públicas, com ho explica molt bé l' últim dels diccionaris citats, qual data es de 1803.

Mr. Henry pot sens dubte ensenyarnos moltes cosas; pero es una temeritat que no te nom aixó de volguernos ensenyar la nostra llengua vulgar. Si senyor, malgrat sas grans exclamacions y son to magistral, ha de saber que la llengua catalana, sens contar sas vicissituds, te dialectes que cap diccionari porta; y si 'n dubta, que vagi ab son *gazophilacium* á comprar dins Perpinyá las cosas més usuals, com *rahims*, *melocotons*, *tófonas*, *escalunyas*, *sajulida*, un *canti*, un *gerro*, *aygua cuyt*, *molls* á casa un *manjá*; que 's fassi fer per son sastre una casaca de *panyo* y un *gipó de bombosi etc.. etc. etc.* y si 's burlen dèll, si 's trova insultat, que vagi á gemegar en busca d' un *mostassá*.

Res de *singular* té la distinció que he fet entre las fortalesas que
LA RENAIXENSA.—Any XVI.

de moment servian pera senyals y senzills *fars*, es dir, torras com la *Tour magne*, si 's vol que servian y no podian servir no mes que pera aquell us. Tot lo que sobre d' aixó nos diu Mr. Henry es tant fora de tó com poch reflexionat. No es fastigós, no obstant, tenir de repetir tantas cosas, á un antagonista que treballa sense tenir sota 'ls ulls ni dins son esprit, las proposicions que combat?

(*Publicateur* de 20 Octubre 1832).

No es veritat que la polémica de eixos dos sabis es molt interessant? Se las pican de valent. M' Henri es autor d' una historia del Rosselló y altres treballs literaris. M. Pierre Puiggari es l' autor de la Episcopologia dels bisbes d' Elne, d' una gramática espanyola, de una altre de la llengua catalana, arqueólech y crítich molt erudit. Los dos son morts lo mateix que Alart, Saint-Maló, Gazanyola, tots sabis il·lustres dels quals lo Rosselló conserva la més grata memoria.

Pera acabar ab lo coll de la Massana diré que després de l' aneixió de Rosselló á Fransa, hi hagué una petita guardia permanent en dita torra de la Massana. En 1713, un llamp va caurer sobre la torra, lo que obligá abandonarla.

La torra de Batera, á sobre Cortsari te una construcció semblant á la torra de la Massana. La torra du Madaloch está molt ben construhida ab pedras de tall.

Crech nos havem prou detingut al coll de la Massana. Continuém donchs nostre excursió frontera enllá.

Res de particular tenim que dir. Seguim una de las arestas del vano que 'ns portará al últim poble de la frontera, Cerbera, *Cervaria* dels romans, *Finis Galie* (Pomponius Mela), abuy poble d' algunas casas de pescadors. Es la primera estació francesa del cami de ferro.

Seguint la branca principal que forma lo cap de Creus, se trovan las runas del monastir de S. Pere de Roda, al cim de la crena. Son tan conegudas y han sigut descritas tantas vegadas que m' estalviaré de parlarne, (veurer l' interessant descripció qu' en fa D. Francisco Pi y Margall, y últimament la verídica y poética relació del autor de l' historia del Empurdá, en Joseph Pella y Forgas).

Solsament recomanaré al excursionista una font d' una aygua fresquissima y molt bona ahont s' hi fá un ápat ab gust.

Es singular. A propósit de fonts, dech fer observar una particularitat que 's pot averiguar quan se vulga, y es la següent: tots los monastirs de benedictins sense escepció son situats en endrets sans y agradables á prop de fonts abundants d' una aygua fresca y bona, com per exemple: lo monastir de benedictins d' Arles (Vallespir,) Campro-

don, S. Miquel de Cuxá, S. Pere de Roda, S. Quirch de Culera, Sant Andreu de Soreda, etc., etc. Donchs quan trobareu una font á prop d' un monastir benedictí, no demaneu si es bona aygua; begueu sens cuidado, la trobareu riquíssima.

En Pi y Margall nos parla en la arquitectura del monastir de Sant Pere de Roda entre altres cosas, de columnas y capitells del orde corinti ab sas fullas d' acanto y follatge d' una puresa grega .. Qui sab si aquellas columnas provenian de la célebre Roda? ó be del famós temple romá de Venus del qual nos parlan Ptolemeo y Strabon y qu' estava situat sobre un dels promontoris dels Pirineus que s' avansen dins mar?

Roda!... altra qüestió que ha donat molt que dir als arqueólechs! Una vila tan important que no ha deixat cap vestigi del lloch ahont era construhida!.. Al menys Ampurias nos ha donat y nos dona provas de sa existencia. Alguns nos diuen que Roda es la actual vila de Rosas. No ho podém creurer, puig que Rosas no conté cap edifici antich. He recorregut sos carrers y recons y res he sabut veurer; á demés sabém que Rosas es vila moderna. He buscat per sa campinya, son litoral, fins al peu de la montanya; cap ruina he trovat. Los historiadors romans nos diuen que Roda era port de mar y gran població ahont Caton y Cayo Scipion desembarcaren ab son exércit. Nos diuen que Roda 's trobava al peu de la montanya al fons del golf. Desde aquella época 'l mar no 's pot haber gayre retirat y si ho ha fet ha sigut no més que de 10 á 20 metres. Donchs ahont hem de buscar Roda? Deu ho sab; pera mi, la antigua ciutat grega havia d' ocupar lo punt que ocupa abuy la ciutadela arrunada al costat de la vila de Rosas. Aquella extensa fortificació fou potser construhida sobre sas runas, y sas pedras serviren á edificar sas murallas; tot aquell terreny fou regirat pera construhirhi sos baluards y enfondir sos fossos. Rosas no te cap font si no aygua de pou. En la ciutadela hi ha dos fonts, una molt abundant y de bona aygua la qual alimenta los barcos y esquadras que venen á ferne provisió. Son manantial es sota terra y recuvert d' antigua volta. Recomano á nostres arqueólechs estudihi detingudament las ruinas de la ciutadela de Rosas, algun vestigi hi trobarán de l' antigua ciutat grega. Es probable que quan los benedictins construhiren son monastir no faltavan enderrochs de Roda en aquells entorns y lloch de la ciutadela arrunada; ruinas sobre ruinas!... s' aprofitaren de columnas y capitells que tragueren d' aquell enderroch pera adornar son claustre...

La ciutadela de Rosas, quals murallas son mitj enderrocadas, está

construhida en un extens plà, á la vora del mar, un poch á la dreta de la vila mirant 'l mar. Es un pentàgono irregular, qual front, de mes extensió, fa cara al mar, dos al plà y los dos restants á la montanya. Las murallas tenen de 10 á 12 metres d' altura; y sos fossos que tenen una amplada mes que regular rodejan la ciutadela escepte del costat de mar.

Lo siti de Rosas per los francesos y la resistencia y defensa dels espanyols es un dels fets més memorables de la fi del sigle passat. Tres mesos durà desde 'l 24 Novembre 1793 al 3 de Febrer 1794. Lo nom de son defensor lo general Izquierdo 's feu immortal com lo nom d' Alvarez de Girona. Durant aquells tres mesos, suportaren malalties, fam y una continua pluja de bombas y balas rasas. Deixém parlar un historiador francès molt veridich. (*Fervel—Campagnes de la revolution française dans les Pyrennees Orientales.*)

«Lo 1 de Febrer 1794, al trench d' alba, la gran bateria doná l senyal á las demás, y de cop la ciutadela 's trová rodejada en un torbelli de foch. Aquella desgraciada plassa no pogué contestar no mes que del costat ahont havia concentrat sa única defensa, es dir en lo frons que nosaltres haviam abandonat, y encare al retró espantós de las nostres 93 pessas contestava escassament. En quant á l' esquadra espanyola 's quedá muda é inmóvil.

Durant dos dias y dos nits, sens cessar, la guarnició espanyola rebé á cel overt y silenciosa, una pluja de ferro y de foch. Per últim lo 3 de Febrer, á la punta del dia, se sentiren redoblar tabals y vegegrem alsar la bandera blanca de capitulació. Un parlamentari se 'ns presentá diguentnos que quedavan no més en la plassa 540 homes manats per un coronel lo qual s' entregava ab sos soldats á la generositat del vencedor. En efecte, lo general Izquierdo, que no podia ja prolongar sa gloriosa resistencia no mes deixant aniquilar sos braus defensors, aprofitá de la nit del 2 al 3 pera fugir. L' embarcament se feu ab calma y molt ordre; tota la guarnició s' embarcá menos la guardia que 's constituíhi presonera.

Lo mateix dia entràrem en la ciutadela. Presentava un espectacle lamentable: tots sos edificis enderrocats ó cremats per nostres 40.000 projectils (1): sos carrers un munt de runas y per tot fossos produhits per las bombas, coverts de morts mitj enterrats.

(1) A eixos 40.000 projectils, la ciutadela havia contestat ab 13.633 balas rasas, 1297 obusos, y 3602 bombas. L' esquadra contestá ab 4773 balas rasas, 2493 obusos y 2736 bombas, total 28534 projectils: de part y d' altre durant tot lo siti: 71.780 projectils.

Quants cadavers sepultats sota aquell enderroch!... La guarnició tingué 113 morts, 470 ferits y 1160 malalts. Nosaltres tinguérem sols de 50 morts y 150 ferits, sens compendrerhi las numerosas víctimas que feren lo tifus, lo fret y privacions.

Trovárem dins la ciutadela: 90 canons, 11814 projectils, 20 mil·lars de pólvora. 14000 cartutxos y 200 fusells fora de servey.

De queviures ne quedavan molt poch. De banderas no s' en trová cap, havian desaparegut.»

Continuém nostre excursió fins arribar al extremitat de cap de Creus, terme de nostre llarch viatge.

La massa granítica se prolonga formant á dreta y esquerra calas rodejadas de precipicis de gran profunditat. Se troban fondos de cent y doscents metres al peu mateix dels cingles. Aixó 's compren, puig que la cordillera granítica segueix sa prolongació dins mar.

Havem dit que la frontera franco-espanyola es abuy lo cap Cervere. Segons Strabon, lo temple de Venus pirenaica separava ants la Galia de l' Iberia. Aquell temple era edificat sobre lo cap de Creus y per aqueix motiu ne deyan *Aphrodisium*. Donchs molts geógrafos s' han equivocat al confondre lo temple de Venus á sobre l' cap *Aphrodisium*, ab lo *Portus Veneris* (Port-vendres.)

Per tant respectable que sigui pera nosaltres la opinió de Strabon, farém notar, ab tot, que Pomponius Mela sembla volguer col·locar la linea fronterissa al cap Cerbere, de modo que la frontera d' allavors seria la mateixa d' abuy. Sia com se vulla, la comparació dels textos de Strabon y de Pomponius Mela, que vivian y escribian á la mateixa época, deixarà sempre alguna incertitut sobre la determinació exacta de la frontera entre la Galia Narbonesa y l' Iberia, en la época de la dominació romana.

Lo litoral del cap de Creus, desde 'ls temps històrichs més remots, sembla pas haver cambiat: las onas han pogut determinar ensá y enllá algun derrocament parcial al peu de las timbas y parets espadadas de la costa. Però, en general, tota la massa granítica ha resistit á la desagregació del mar, puig sas penyas se segueixen á sota aygua y sembla pas que l' acció del mar las hagi esmenussadas. Alguns barranchs en temps de pluja, per son arrastre de pedras y grava, forman calas sorrencosas que dulcifican lo aspre que te la costa. Son verdaders *Fiords* ahont lo palangrer sorprés per un tramontanal, troba un refugi. Port-Bou, Culera, Llansá, la Selva, Cadaqués; tenen en mitj de la granítica montanya, sos *Fiords* sorrencosos ocasionats per los torrents ó

barranchs que baixan de la crena, 'ls quals per sos continuats arrastres, acabarán ab lo temps pera cegar aquells ports de refugi.

Hem arribat al fi de nostra excursió, puig es inútil fer menció del far de segon ordre construït á la extremitat del cap de Ceus. Ho deixarém pera Mr. Pere Puggari y Mr. Henry...

Deixo al excursionista l'estudi de la part geològica molt interessant sobre tot en las montanyas de Culera ahont s' han explotat minas de coure, d'estany y de plata. Tota la linea fronterissa que havem recorregut es molt rica en tota classe de minerals. Falta també escriurer lo catàlech de la Flora de la cordillera de Recasens fins á cap de Creus la qual es tan diferent de la flora de la frontera de gran altitut per hont hem comensat eixa relació. Però ja n' hi ha prou per ara, puig dita relació, ja massa llarga, 's faria pesada. Com deya al comensarla: he trassat lo viaró; als excursionistas toca obrir ampla carretera.

c. BOSCH DE LA TRINXERIA.

PENEDIMENT

Menció honorífica en lo certamen de la Associació Literaria de Girona.

Ahont girará 'ls seus ulls
la méva ànima torbada -
que no vos mire, Senyor,
altre colp en passió amarga
per culpa dels meus pecats
que á tot' hora han renovadas
las llagas que allí en la creu
nos lliuraren d' esclavatje?
¡Oh Senyor! com ploraré
bastant per borrar mas faltas
si ja son tantas y tals
que fa horror de recordarlas?
Prou sé que allunyat de vos
que voliau abraçarme
me n' he anat ab l' enemich
que al pecat m' arrossegava.
Esmento que fent menyspreu
dels goigs que vos me brindavan
vaig córrer desalentat
cercant las ditxas mundanas.
He sentit la vostra veu
que dolsament me cridava;
mes jo, pecador de mi,
no ascoltí vostras paraulas.

Jo sé que quan vostre cor
sufria penas amargas
lluny de donarvos consol
he doblat las vostras ànsias.
¡Oh ingrát de mi y fill crudel!
que he trait un Deu y Pare
que 'm posá al mon y sufri
passió y mort pera salvarme.
Qué farán tots los meus plors
per apagar l' ira santa
si altrás voltas he fugit
quan voliau perdonarme?
¡Com seré digne del hés
que ha de fermar l' aliansa
si quan m' heu volgut besar
jo sempre he girat la cara?
Mes, Senyor, si son ben grans
y ben nombrosas mas faltas,
la vostra misericordia
n' es tan gran que may s' acaba.
Planyéulo al trist pecador
que penedit ho demana,
y ans que pecar altre colp
llevéulo de aqueixa estada.

MIQUEL LAPORTA.

LO RELLOTJE DE SOL

Premi d' un *brot de roure* de plata y or en lo Certámen de Granollers 1834.

Quina remor va moure la quitxalla
quan lo varen plantar de la masia
en lo pany elevat de la muralla
que de sol y serena 'l bes rebía.

Lo jayo de la casa 'ls explicava
qu' aquell punxó, qu' en la paret se veyá,
ab la sombra las horas senyalava
del sol que mes amunt, mal pintat, reya.

Tot lo veynat per véurel hi acudia
d' aquells voltants, clamorejant sens treva,
y entre mitj de tumbala y d' alegria
pel rellotje tothom deya la seva.

Un va penjarhi un llum ab 'la fal-lera
que senyalés de nit, y la maynada
va esmajinar que, tan bonich com era,
merexia tenir una teulada.

L' avi va dir: lo que mereix que 's fassi
ja que 'ns signa quan neix y mor lo dia,
y perquè inspiri al caminant que passi
es posari 'l sant nom d' *Ave Maria*.

Y axí 's va fer; y aquells creyents pagesos
qu' anavan als sembrats de matinada.
resavan al marxá aquells mots entesos
que dictavan de cor á la tornada.

Lo rellotge de sol, que ja marcava
era l' orgull del mas, era l' emblema
de fé devota que 'l vellet alsava
al posarhi l' empremta d' aquell lema.

Dessota del punxó d' aquell rellotje
l' hereu y sa muller tranquils s' asseyan,
y embadalits en amorós coll-llotge
sos greus passats y bons presents retreyan

També los pelegrins y pobrissalla
resavan aquells mots al arribarhi,
y pá llescat, bon vi y bon jas de palla
ab goig plascent trobavan al entrarhi.

A son entorn lo poble 's reunia
de las ballas teixint la trena honesta,
y 'l dolsayner tocava, y recullia
la carinyosa almoyna de la festa.

Tot ho veyá passar, marcant las horas,
lo rellotje de sol, may s' aturava,
y si contava festas allavoras
jorns de condol mes endevant contava.

Va veure 'l vell qu' un jorn plantarlo feya
sortir difunt per l' ample portalada,
y á la quitxalla que ab sos cuentos reya
seguir plorosa l' urna venerada.

També 'ls hereus y noyas y pagesos
varen passar com l' avi á la fossana,
y no 's veyan ni pobres ni burgesos
en l' era extensa hont feyan la sardana.

Tot era mort! Aquella casa antiga
s' esquerdava cedint á si mateixa,

y no granava en los sembrats l' espiga,
y no omplia 'ls cellers l' ordi y la xeixa.

Tot era mort! La seca pampalada
del vell parral no convidava á l' ombra,
sols se veyá 'l rellotje en l' esquerdada
paret, hont son punxó donava sombra.

Era l' únich vivent que ab fret mutisme
vetllava aquell padró de las centurias,
esperant tal vegada 'l cataclisme
qu' ha d' ensorrar al mon entra sas fúrias.

Las plujas, temporals y pedregadas,
y nits d' ivern de boyra calitxosa;
varen deixar sas xifras esborradas
y 'ls mots que hi va pintar la fe piadosa.

En lo punxó que 'l llamp torsat havia
lo dit del temps; signant á terra, 's veyá,
y encara, mes amunt, se coneixia
lo sol, qu' esborancat y tot, somreya.

Are que 'l temps aquell casal descalsa
y esvinsa sas murallas salvadoras,
en lo pany de paret encara s' alsa
lo rellotje de sol signant las horas

Oh! espectre que, imponent, ab ton misteri
subjugas d' aquet mon l' humana forsa,
oh rellotje de sol, lo teu imperi
qu' es lo del temps, ningú, ningú pot torsa.

L' esprit modern ab quinas lleys no lligas
t' arrencará del mur hont tens estatje,
mes, be valdrán tos drets qu' allá hont tu sigas
l' eternitat hi mantindrà sa imatge.

ANTONI BORI Y FONTESTÁ.

PE 'L SEU SANT

Encara me 'n recordo. Era lo dia
en que 'l teu sant vas celebrar joyosa,
tos ulls, ab sa claror esplendorosa
venian á exaltar ma fantasia.
A tothom ta bellesa embadalia
quan á tots saludavas vergonyosa;
encesa 't vas tornar com una rosa
al sentir que las mans jo t' estrenyia...

.
Avuy, que servo encar l' amor doceïssim
que 'm vá inspirá' algun dia ta bellesa.
t' he vingut á trová' en ton niu puríssim
al retornar de lo meu llarch viatge;
t' he donat los bons dias, mes tu, encesa
m' has presentat un nin qu' era ta imatge.

BONAVENTURA BASSEGODA

Al inspiradíssim cantor del nostre Canigó,

D. JASCINTO VERDAGUER,

ADMIRACIÓ Y AGRAHIMENT

De là ⁽¹⁾, longeant les bords de la mer de Tyrrhène,
Il s'abat comme un aigle au sommet de Pyrrhène.

LAMARTINE, (*Poème des Visions*).

Hæc monumenta legens mirabere, et ipse stupebo
Id prope divinum ni fatearis opus.

(X...)

O mon vell Canigó, montanya regalada

Alsa ton cap nevat!

Lo Píndaro de Vich en ta pica enlayrada

Com l'águila ha pujat.

Ous de sa llengua d'or la rica cantarella

Més dolça que la mel?

Per tú sa arpa avuy als ayres descapdella

Uns cants robats al cel.

Quan jo 'l sento contar nostra payral historia

Y tas bellesas grans;

Quan jo 'l veig realzar dels meus avis la gloria.

Quins picaments de mans!

(¹) De l' *Atlántide*. En aquesta Atlántida, sabis reys havian format unag ran y maravellosa potencia que dominava tota aquella terra sobre moltes altres illes, y afins sobre algunes encontrades del continent, apoderantse de totes desde la Libia fins al Egipte, y de l' Europa fins é la TIRRENA.

(*Atlántida*, cant II, nota 7).

Un dia, en un plech de ta falda,
 Ab fretat retrunyí 'l corn;
 Y, á glops, la sanch roja y calda
 Dels catalans rajá al entorn.
 Qual lo llamp qu' esquinxa bromas
 Los Moros, d' un infernal bot,
 Saltären rechs, córrechs y comas,
 Esclafant y trossejant tot.

De Mahomá ja la bandera
 Penjola als cimalls de Cabrens;
 Ja 'ls aixams de gent forastera
 Se comparteixen nostres bens.
 Acalats de vergonya y d' ira
 Los ulls de Guifre veuhen pres
 Son germá Tallafarro... Ell mira
 Si Gentil al seu costat es.

Gentil! Nou Prometeu anhelant sa pastora,
 Senyora de son cor.
 Del estany de Cadí escorcolla, en esta hora,
 Lo lloch enlluernador.

Sobre d' uu fresch sender, vermellench de maduixas
 Y de gersos pansits,
 Ell veje clarejar los mantells que las bruixas
 Fan assecar, de nits.

—«Quan tals vestits durás, oh tu Griselda mia,
 «De sopte, nostres cors
 «Mon pare. embadalit, lligará, 'l mateix dia,
 «Ab cadenas de flors.» —

Diu, y tant mateix atrevidas,
 Sas mans arrapan un mantell;
 Quan mil fadas, de l' aygua eixidas,

Rondinejan al entorn d' ell.
Dins l' estany platejat d' estrelles
Se gronxola, en sont port quillat.
Una barca ahont sis donzellas
Posan Gentil esperucat.

La reyna d' eixas Encantadas,
Anomenada Flordeneu,
De Griselda pren las anadas
Y l' ayre y 'l mirar y la veu.
Sas manyagas encisadoras,
Gentil, ara 't fan descuydar
Que contra nissagas traydoras
Ton pare es sol á pelear.

Guifre, de rabia foll, per esbargir sa ira,
Trasteja com un boig...
Al estany de Cadí ell se atura... se gira:
Son nebot balla ab goig.

Trenca 'l llas que 'l deté, l' alsa... y avall rodola
Lo fill del seu germá;
Gentil, l' hermós Gentil, en una aprosa asyrola
De rocams s' aixefá.

Ays, gemechs, clams de dol s' ouhen en las montanyas;
Tot es tristesa y plany.
Flordeneu, l' ull negat, ab sas joves companyas,
Caphussá dins l' estany.

Visca Deu! Fuig de mala gana
Lo Moro, sancer del punyal.
Del alt Pirineu á la plana
Trontrolla un crit: «Nadal! Nadal!»
Tals los segadors las espigas
Dallan en los primers de juny,
Quals nostres Vells en las garrigas
Estassan tot, lo ferro 'l puny.

Mes Tallaferro, sens tardansa,
 De Gentil conegué la sort,
 Y d' un fill de tanta recansa
 Jurá de ne venjar la mort.
 Ay! ay! ja sa picassa oscada
 Esmola, desvariejant,
 Y de odi una mirada
 Jita á son gerórá, mentrestant.

Lo cor nafrat, malmés del desconsolat pare
 Olivá amansi;
 Y Guifre, 'l dols Gentil qu' amargament plora ara
 Guardá á Sant-Marti.

Oh Canigó, se diu que negrejá, eix dia,
 La plata de ta neu;
 Y que sobre ton front hont lo sol no lluhia
 Plantáren una creu (1).

Desfés, desfés avuy ta blanca cabellera,
 Deixa ton aspre dol:
 Lo Pindaro de Vich al cim de ta cinglera
 Ha posat un nou sol!

LO PASTORELLET DE LA VALL D' ARLES.

(Reproduhit de *Le Rousillon*).

(1) Hi há á Prada una fotografia del cim de Canigó ab la creu que no fa pas gay-res anys lo dominava

(Nota del Cant. 12).

¡FERIDA AL COR!

I.

RA la Roseta la flor més galana, la mes xamosa de l'encontrada.

Qui l'hagués vista joyosa y riallera saltironar per las florestas perseguint ab afanyós delit las matisadas papallonas, hauria experimentat l'embadaliment que produheix la contemplació de las ignocentas gracias de l'infantesa.

Hermosa y cándida, angelical puresa reflexava en tots sos detalls avans de que la poncella se convertís en gallarda y encisadora rosa.

¡Pobreta! qui havia de dirli que més tart son cor havia de veurers nafrat pel rosech del desengany!

Quan fou més espigada vingué á ser l'enveja del jovent que la mirava com á flor privilegiada de la vall.

Per dissort contragué coneixensa ab en Quimet, fadrí extern d'una casa rica del poble y que cursava á ciutat, anant á passar tot lo temps de vacances á la propietat de son germá qu'era 'l primogénit de la casa y que li havia procurat una instrucció vasta y esmerada que ab l'ajuda de las bonas relacions ab que contava li feyan un nom en los negocis bursàtils.

En las temporadas que passava á la casa paterna frequentava sovint la dels pares de la Roseta que 'l rebian ab la especial galantería que 'ls distingia, ab la esperansa d'un bon partit, que no tardá molt temps en preveurers.

Tantost contava la nena quinze primaveras, y ja comensá á naixer la primera sensació, la primera guspira del foch d'una passió que s'

havia de fer cada dia més intensa ab l' impresionable temperament de qui comensava á tastar lo melós néctar de l' amor que ab tassa d' or li propinava 'n Quimet, cada volta que jurava estimarla, parlantli ab lo melífluo accent que no tardá gayre en fer estremir sos sentits al igual que la papallona brunzeix ab suau alé las delicadas flors del jardí.

Aixís mateix experimentava ubriagador goig, repercutint dins son pit las ardorosas y exaltadas frases de tot quant té de poétich la acalorada fantasía, que exaltava á l' inexpertia nena que tot just trepitjava un mon desconegut.

Que extrany, donchs, que abrusada per la inextingible flama del amor, sedenta de gosar las inefables delicias que li proporcionava, hagués donat cabuda dins son cor verge á las manifestacions d' afecte que á totas horas sortian de la fogosa imaginació d' en Quimet.

Complerta fou pera nostres enamorats joves la dítxa en los primers mesos, fentse cada dia més intensa la passió que alimentavan, convertint en moment de felicitat los instants que passavan junts en lo piano, executant melancólicas tocatas que feyan sentir al cor més invensible, sobre tot quan cantava la Roseta ab lo timbre de sa veu angelical, apassionat, que penetrava al fons del ánima, y que acompanyava ab singular mestria y delicadesa, ab expressivas armonías, en Quimet que bé 's pot dir era mestre consumat en l' art de la música. Aixó entussiasmava més y més cada dia l' esperit perdudament enamorat de la Roseta que 's gosava escoltant las variadas y difícils fantasías dels millors mestres, primorosament executadas pel aficionat jove pianista

II.

Transcorregueren deu mesos del nostre relat, que foren de ventura, los suficients pera que 's fes més fonda la idolatria que sentia la Roseta pel seu promés lo qui cada dia semblava demostrarli ab més vehemencia la ardorosa passió que per ella sentia.

Mes ay! que lluny estava de pressentir lo cop fatal que se li esperava y que havia de destruir de sobte las esperansas é ilusions que havia concebut, desvaneixentse en un instant los daurats somnis de felicitat que la feyan viurer.

Quan lo sol de la dítxa brillava ab tot son esplendor vingué á en-

terbolirlo una carta que fou origen de las més crudels desventuras, concebuda en aqueixos termes:

«Roseta meva: Perdónam la fugida á que m' he vist obligat per las circunstancias que 'm rodejan. Importants pérduas en las cotisacions d' eixos últims dias m' han portat á un estat tan deplorable que m' abat de vergonya 'l no poder rehabilitarme. No sols he arruinat mos propis interessos, si que també 'l sagrat depòsit d' amichs que, confiats, m' havian fet son depositari.

Duas solucions únicas, duas sortidas podian traurem del abim en que 'm trovo; lo suïcidi, sols inconcebible en un moment de desesperació en qui no pensa ab la justicia Divina, ó traspasar los mars pera rehabilitarme y salvar la meva honra. T' estimo lo suficient pera conservar una vida que 't perteneix y que anhelo ab lo temps poder consagrar-te, si no 's contrarian mas aspiracions.

Perdónam si no he tingut valor suficient pera venir á despedirme de tú que tan m' estimas. He volgut estalviar-te l' aflicció d' una despedida que hauria sigut terrible pels dos.

Adeu Roseta: Sols desitjo brillen per tú dias de ventura, en tan pensas que dins mon cor hi porto grabada ta imatge hermosa que no s' apartará un moment de ma imaginació. Prega á Deu, pera que puga retornar prompte al teu costat, ton apassionat

QUIMET.»

Un llamp que hagués traspassat lo cor de la pobre nena, no l' hauria fet caure á terra ab més rapidés al devorar lo contingut de la fatal carta.

—¡Ingrat, no m' estima! m' abandona, barbotejá ab accent de dolor al tornar en sí del síncope que la desplaçmbá, desafofant ab abundant plor la forta emoció que experimentava.

Pálida, totalment desfigurada, ab la mirada vagant per l' espay, no podia pas donar sortida als incessants gemechs retinguts dins de son pit per la conmoció, fins que vingué á caurer en un dols ensopiment que calmá l' excitació que li produhia tan inesperat cop. Per precisió tingueren que ficarla al llit visitantla 'l metje, qui ab l' ajuda dels medicaments procurá retornarla del accident que l' havia aco- més al devorar lo contingut de la funesta carta de 'n Quimet.

III.

Vuyt dias després; convalescenta encare y ab las senyals indelebels dels sufriments que en ella havian fet presa, com si las sevas forsas fisicas l' haguessen abandonada, apoyada en un bras de la sua germana, ab insegur pas se pasejavan pel jardí, contemplant las flors que delirant esfullava una á una, com volent demostrar las marcidas ilusions que s' havian després de l' arbre de sa ditxa.

Acabava de passar ja 'l temps de la primavera en que las flors llensan al ayre sos delicats aromas, y l' oreig jugarer aixampla los pits desitjosos de falagueras sensacions: las flors comensavan á marcirse, desprenentse sas corolas al impuls dels vents de la tardor, y las fullas dels arbres queyan arremolinadas per la ventegada, com se desprenen las ilusions d' un cor sens esperansa.

Ja s' havia apagat lo goig en sa fesomia visiblement descolorida; no eran tan intensas las miradas de tristor que avans eran un detall de sa bellesa, y dava pena al veurerla, en desordre l' abundanta caballera que li queya per l' espatlla, ab amarch sonris que la feya apareixer tan tristement hermosa que condolia 'l cor més insensible.

No cal dir que durant algun temps se creuharen entre nostres enamorats joves algunas cartas molt apassionadas per part d' ella y no gayre expressivas per part de n Quimet. La Roseta las rebia ja ab desconfiansa. Escoltava ja los pressentiments del seu cor que li feya apareixer tan poch tácitas las situacions que li manifestava en sas cartas en Quimet, cada volta menys frequents, més fredas y ab l' espill de l' indiferencia.

Una tarde de retorn d' una caminada que li feren fer per las soleyas y ubagas dels voltants de la casa, y que tan necessarias se feyan en una naturalesa tan decayguda pel intens dolor que temps ha minava la seva salut, ávida de respirar ayres embalsamats, atormentada pels recorts que 'n confús tropell bullian en sa pensa, sens més ni més li esdevingué un neguit, una frisansa tal, que la feu esclatar en una passió de p'ors que no hi havia pas medi d' aconsolar, ni valguentse dels recursos de suposar falagueras noticias que li deyan sabian d' en Quimet.

Tot d' una, ab l' exaltació marcada de sa imaginació delirant, aná

á assureurs devant lo piano que fou un dia mut testimoni de tants moments deliciosos, recordantse en aquells instants de la melodia de en Becquer «las aurenetas» que primorosament executava en Quimet, se posá á cantarla ab tan delicada y melancólica expressió que feya vibrar las fibras del cor, ab lo planyívol cant que instintivament se acompanyava.

Tan llarga y cruel excitació en l' ánim de la Roseta, imprés en son front lo sagell del dolor, llensant sas órbitas, inquietas y vagas miradas que la feyan apareixer com una visió imaginaria que impresionava, feu precis transportarla altre volta al llit pera calmar un accident produhit per la conmoció que acabava de deixarla en un estat molt deplorable.

IV.

Passaren dos anys; las darreras novas de 'n Quimet foren de que s' havia casat á Méjich ab la filla d' un rich comerciant ab qui contragué amistat essent professor de música, frecuentant las reunions de la familia.

Mentres aixó passava, la Roseta s' enmalaltia del cor, experimentant en lo lloch d' eixa entranya violentas conmocions, punxadas que li traspassavan, opresions de pit, tots los caràcters sintomátichs de la terrible malaltia que minava sa existencia.

No tardá gayre temps en manifestar lo desitj que tenia de acabar sos dias en las soletats del claustre, renunciant per sempre als plaers y á las galas del mon, ahont deya respirava ayres corromputs que l' asfixiavan, consumint sa existencia ab la devoradora flama de las desditxas que li proporcionava.

Per consell del metje se la feu desistir de son intent, pretextant devia subjectarse pera sa total curació á un régimen de vida que fora difícil observar en lo convent, lluny de las solícitas atencions de la familia.

Per més que se la volgui convencer de que curaria de sa grave malaltia. be prou presentia sa rápida existencia acelarada pel rosech del desengany que feya cada dia més difícil sa respiració y cada volta més rapidas y débils las pulsacions, més lentas las bategadas del cor, mes matisadas las espurnejantas gotas de sanch que una tosseta li arrancava, tenyint lo mocador de batistilla que continuament en la má portava.

Cada volta que s' iniciava la crisi de la malaltia que la martirisava per més que la sua família l' omplia de carinyosas atencions ab que no 's cansavan de reanimar son abatut esperit, los volia ella persuadir de que no hi havia remey per sas dolencias, y á tota hora y cada dia 'ls deya—que tenia 'l convenciment de que las afeccions del cor dificilment se curan. —

V.

Tingué rahó: poch temps després, blanca com la satalia, tota ideal, vaporosa com l' imatge de sas perdudas esperansas, ab la belle a espiritual dels àngels, volà la sua ànima á las regions del cel quan lo fresch oreig de la primavera deixondava las purpurinas rosas del jardí.

Freda com las flors gebradas, vestida de satí blanch guarnit ab franjas de flor de taronjer com á símbol de puresa, cenyint son front verginal garlanda d' asutzenas, jeya amortallada ab lo cendal de la innocencia, despedint un sonriure d' amor celestial que semblava repetir lo fatidich presentiment ab que durant sa malaltia pronosticá sa mort, quan deya ab tota l' ànima que

—¡Las afeccions del cor, dificilment se curan!

RICART G. RIERA.

ODA AL PROGRÉS

Catalunya ¡avant!

¡Renaix, noble matrona qu' en ton descans postrada
fa temps que jaus absorta, negrós veyent l' espay!
¡Jamay de nostra pensa podrá serne esborrada
ta gloria y ta grandesa, que fan del mon l' esglay!

Un jorn, seguint l' empresa de tas nobles conquestas,
las fitas aixamplares de ton poder altiu;
y ab lletres d' or, la historia gravá tas bravas gestas,
que 'l cor al recordarlas de pler y goig reviu.

¡Desperta, noble patria! sagell d' alarbs, gent borda,
tos fills avuy t' invocan: ¡Alenta nostre pit!
La sang qu' als cors alena, que som fills teus recorda;
Los cors ab forsa baten, ¡renaix nostre esperit!

Las cendras de sos avis, avuy tos fills remouhen;
sas gestas nos recordan, sas glorias y braus fets;
de dintre de sas tombas á nostras veus se mouhen,
perque s' enorgulleixen de que siguem sos nets.

L' esprit sentim renáixer, que som catalans crida;
sempre en lo cor guardárem de patri-amor caliu,
mes ja avuy fuig la cendra y entrem á nova vida,
que si avans caliu n' era, avuy ja n' es foch viu.

Un nou espay se 'ns mostra de dolsa benhauransa,
l' aubada hi resplandeja y 'l sol ab brill daurat,
y al lluny fugir s' oviran, com més lo sol avansa,
per lo progrés vensudas, las sombras del passat.

Avuy, la patria honrada, la noble Catalunya,
á n' als seu fills recorda lo seu deber quin es;
del retrocés, la idea, de son pensar allunya
y d' or sembrada 'ns mostra la senda del progrés.

Seguim, donchs, la petjada que á port felis nos guia,
seguim la nova vida, brau pit y cor ardent,
si un jorn obstacles posan per torcer nostra via,
sos plans tirem per terra y ¡avant! ab fé creixent.

Las armas que algun dia nostres passats usavan
avuy seràn las eynas que 'ns dongui lo progrès,
y 'l crit de ¡vía fora! que ab ronca veu l lensavan,
avuy será de gloria d' ¡avant! lo mot no més.

Fornits castells s' alsavan al cim de la aspre serra
qu' avuy ja 'ls enderrocan los fills de qui era esclau;
murallas grans teniam-per fe' als germàns la guerra
y avuy jardins hi brotan, com símbol de la pau.

Las naus de blancas velas, recorts de braves gestas,
avuy ja no serveixen, no marxan sense vent;
¿qui, donchs, podrà trobarne per ferlas volar llestas
cap cosa qu' al vent guanyi? ¿Qui? ¡Prou! Lo pensament

Aquest jamay s' atura, jamay obstacles mira,
ab foch á dintre l' aygua n' ha fet marxar las naus,
èll ha guanyat la lluyta qu' avuy tothom admira,
¡aquesta es la victoria que deuen guanyá 'ls braus!

Las llums de nostres avis avuy tampoch serveixen,
volém claror que 'ns mostri la senda que seguim;
la nit s' ha tornat dia, mireu: fins escarneixen
la llum de las estrellas, los sols qu' avuy tenim.

Fent curta la distancia, l' un mon ab l' altre enllassa
la més brillant guspira del sigle de la llum;
montanyas atravessa, los rius més grans traspasa
xulant com serp ferida, l lensant núvols de fum.

D' un cap de mon al altre lo fill pot parlá' al pare,
del llamp fixém la marxa, fem regular la mar,
los nets nostras paraulas podrán sentir encare,
las aus quedan enrera vejentse al cel pujar.

Los fills de Catalunya, seguint la gran empresa
qu' ha de guiar la patria pel camí del honor;
mostrant qu' encare resta dels catalans braves,
jurém guanyar la lluyta del sigle del vapor.

Ton nom ¡oh Catalunya! los pobles be veneran.
¡Oh patria! enorgulleixte de que tos fills siguem.
Si un jorn tas braves lluytas, del mon lo sagell eran,
qu' avuy ta gloria sigui nostre progrès, farem.

Y quan al fi, rompudas se vegín las fronteras
y 'ls pobles s' agermanin, formantne un sol no més,
llavors, cayent per terra trencadas las barreras,
la humanitat entera dirá: «¡Gloria al progrès!»

MANEL GIRALT.